

багатогранності. Свій неосвяжний досвід Костянтин Дмитрович передав майбутнім поколінням у своїх працях, що не дивно, що вони актуальні й нині. Підручники К.Д. Ушинського привертати увагу багатьох дослідників історії педагогіки і методистів. За їх висновками, ці книги відзначаються простою, образністю, емоційністю викладу, різноманітністю та багатством матеріалу, взаємозв'язком навчального, розвивального та виховного компонентів, багатством та різноманітністю вправ [1: 41]. Праці дають відповіді на безліч запитань, які виникають у чителів в процесі їх педагогічної діяльності. Хотілося б конкретніше зупинитися на тому, що саме К.Д. Ушинський говорив про всебічний розвиток особистості. Саме ту людину, у якій поєднані розумова зрілість, моральна досконалість і фізична розвиненість, Костянтин Дмитрович вважав гармонійно розвиненою [6: 153]. Навчання, праця, гра, природа, життя, релігія – ось шість основних вихователів, які мають сформувати особистість, яка пристосована до умов складного життя, яка здатна знайти правильний вихід з важкої ситуації. „Але неважко переконатися, – писав К.Д. Ушинський, – що уроки всіх тих великих вихователів людини розвивають її душу тільки тоді, коли душа ця хоч скільки-небудь до того підготовлена [6: 154]. Чи виникнуть у когось із нас сумніви стосовно цього? Напевно, ні...”

Виховувати людину потрібно з того часу, коли ще її очі не побачили світ, і жодного слова не зрвалося з вуст. Маги, носячи дитину під серцем, має розпочати виховання, і чим раніше вона це зробить, тим вагомішими будуть позитивні наслідки.

У створеній К.Д. Ушинським методиці початкового навчання визначено вимоги, необхідні для здійснення взаємозв'язку навчання і розвитку учнів. Їх можна поділити на дві групи. Перша група стосується відбору змісту навчання, а саме має враховуватися його користь і моральність. Друга – охоплює низку суб'єктивних, психофізіологічних умов, яким має відповідати методика навчання: своєчасність, поступовість, розвиток самостійності учнів, угодження з їхніми можливостями, задоволення прагнення дітей до активної діяльності тощо [1: 42].

Психічний розвиток особистості, за Костянтином Дмитровичем Ушинським, – це не тільки кількісні, а й якісні зміни її психіки. Дитина у кожному віці – своєрідна істота. Ця своєрідність виражена в усіх психічних процесах, у діяльності дитини. Саме тому навчання має бути природовідповідним. Лише за цих умов можна сприяти розвитку і цілеспрямовано розвивати учнів.

З принципу природовідповідності випливає й так званий принцип посиленості та послідовності навчання. «Навчання дітей, – писав

Костянтин Дмитрович, – необхідно розпочинати тоді, коли ви помітите у них бажання малювати, здатність зосередити увагу на одному предметі, слухати те, що їй говорять, та висловлювати думку певними реченнями. Це найкраще виявляється у дитини 7-8 років (тут треба зважати на думку XIX ст.)» [7].

Чільне місце відводив Ушинський принципам усвідомленості та міцності засвоєння навчального матеріалу. Детально описавши методику активного повторення, педагог відводив йому значну роль у розширенні й поглибленні знань, у розумінні учнями нового.

І звично ж, золоте правило дидактики – наочність. Адже „дитя... мислить формами, фарбами, звуками, почуттями взагалі...” [1: 43]. Костянтин Дмитрович зазначав, що за допомогою унаочнення можна зацікавити дітей, наблизити їх до себе, розвинути в них спостережливість і примусити їх говорити. Він доповняв методику застосування унаочнення новими правилами та прийомами, які розвивають активність мислення і мовлення, без яких процес навчання не є сто відсотковим. Головною метою навчання, на думку К.Д. Ушинського, є не тільки кількісне засвоєння фактів, розширення знань та досвіду, оскільки їх систематизація, виявлення в них основного – того що їх об'єднує і дає змогу застосувати у подальшій діяльності [1: 43].

Костянтин Дмитрович Ушинський досліджував нову проблему – необхідність цілеспрямованого формування розумових операцій, що створює внутрішні умови для розвитку мислення учнів на високому рівні. Актуальною й нині є думка про те, що мова – це ніби чарівний інструмент, кожен дотик якого несе відбиток у серці людини. Саме рідна мова допомагає виховати особистість патріотичну.

Засвоюючи матеріальну мову, дитина засвоює й поняття про предмети, явища дійсності, логіку мислення. К.Д. Ушинський боровся з формалізмом у навчанні рідної мови. На його думку, відсутність у мовленні реального змісту, так як і захоплення самого лише формою передані думки, призводять до формалізму, а формалізм у розвитку мовлення і в розвитку думки у процесі навчання мови однаково шкідливий, зважає вихованню правильного мислення учнів. [4: 75].

Створюючи методику початкового навчання рідної мови, вчителі зважали на рекомендації, які давав К.Д. Ушинський.

Доки людина усвідомлює, що вона когось потребує, що результати її праці приносять користь, – доти вона і живе. Ще змалечку вона починає працювати, працює. Саме через працю ми можемо певним чином виразити себе. Дітя через працю прагне похвали. Малонки, ліплення, вишиванки, витинанки – будь-що приносить дитині неабияку радість. Працюючи, творячи щось, дитина втілює фантазію в дійсність. Саме від